

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-62>

УДК 658.3

Ушкальов Володимир Васильович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства та організації бізнесу,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2445-669X>**Мартіянова Марина Павлівна**

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства та організації бізнесу,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2624-0964>**Мисик Володимир Володимирович**

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9070-5356>**Volodymyr Ushkalyov, Maryna Martiyanova, Volodymyr Mysyk**

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

**ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ПІД ЧАС РЕЛОКАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ****DIAGNOSTICS OF SOCIAL RESPONSIBILITY
DURING THE RELOCATION OF DOMESTIC ENTERPRISES**

Анотація. Метою дослідження є узагальнення особливостей процесу релокації підприємств в Україні, уточнення завдань, що вирішуються підприємствами під час релокації, виявлення чинників, що впливають на ефективність релокації вітчизняних підприємств. В дослідженні визначено відмінності процесу релокації підприємств в Україні. Уточнено соціальний зміст завдань, що вирішуються підприємствами під час релокації. Сформовано концептуальну модель бізнес-діагностики готовності підприємства до проведення соціально відповідальної релокації. Наукова новизна дослідження полягає в уточненні змісту поняття «соціально відповідальна релокація» та структури чинників, що обумовлюють успішність процесу релокації підприємств. Практичне значення отриманих результатів полягає у формуванні теоретичного підґрунтя для проведення успішної соціально відповідальної релокації шляхом використання запропонованої бізнес-діагностичної моделі.

Ключові слова: бізнес-діагностика, соціальна відповідальність, релокація, соціально відповідальна релокація підприємства, управління підприємством, управлінські рішення.

Summary. The purpose of the study is to summarize the features of the process of enterprise relocation in Ukraine, clarify the tasks that enterprises solve during relocation, and identify factors that affect the efficiency of the relocation of domestic enterprises. The study identifies the differences between the process of enterprise relocation in Ukraine and the relocation of enterprises that took place in other countries. Business relocation in Ukraine has significant differences that do not allow direct transfer of world experience to domestic areas. The leading feature of enterprise relocation in Ukraine is its social focus. It is shown that the goals and motivation of enterprise relocation in Ukraine are closely related to the human factor, as a result of which decisions on business relocation should be socially responsible. The social content of the tasks that enterprises solve during relocation is clarified. The need for socially responsible decisions during the relocation of domestic enterprises has been proven. A conceptual model of business diagnostics of the enterprise's readiness to conduct socially responsible relocation is formed. The scientific novelty of the study lies in clarifying the content of the concept of "socially responsible relocation" and the structure of factors that determine the success of the process of enterprise relocation. Unlike existing approaches, in the proposed interpretation, the focus of attention is on the leading aspect of relocation, which is the social factor. The practical significance of the results obtained lies in the formation of a theoretical basis for conducting successful socially responsible relocation by using the proposed business diagnostic model. Business diagnostics of readiness for socially responsible relocation includes an assessment of both internal and external factors, where the system of social needs and expectations

of enterprise employees plays a decisive role. Using the proposed model will provide an opportunity to take a balanced approach to the choice of relocation means and optimize the costs of its implementation.

Keywords: business diagnostics, social responsibility, relocation, socially responsible relocation of the enterprise, enterprise management, management decisions

Постановка проблеми. Складні умови, в яких опинились вітчизняні підприємства, характеризуються високим рівнем невизначеності та динамічності. Внаслідок цього значно ускладнюється завдання стратегічного управління підприємством: побудова прогнозів на довготривалу чи навіть середньотермінову перспективу в таких умовах пов'язана з високими ризиками. Проте й відмовлятися від стратегічного планування, й зосереджуватись тільки на короткотермінових стратегіях – не є раціональним, оскільки в цьому випадку не відбувається формування стратегічних компетенцій компанії, а її розвиток конкурентних переваг зазнає стагнації. В таких умовах особливо важливим стає створення надійної бази для прийняття управлінських рішень, якою виступає система цілей підприємства та пов'язаних з ними характеристик внутрішнього і зовнішнього середовища, що має бути сформована на основі об'єктивних оцінок, отриманих в результаті бізнес-діагностики [1].

Значна кількість промислових підприємств України вимушена для збереження виробництва здійснювати релокацію. Управлінські рішення, що пов'язані з релокацією, завжди мають стратегічну спрямованість. Тож навіть підприємства, що працюють лише в режимі функціонування, та які планують свою діяльність лише на короткотермінову перспективу, в цій ситуації також змушені змінювати стратегію, а їх керівництво – ухвалювати складні рішення з відстроченими наслідками. Тож існує нагальна потреба у визначенні засобів, які б надавали можливість зменшити невизначеність ситуації та які б сприяли прийняттю зважених стратегічних рішень під час релокації підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням бізнес-діагностики діяльності підприємств присвячена значна кількість наукових досліджень. Бізнес-діагностика розглядається як засіб оцінки стану різноманітних ресурсів підприємства, виявлення проблем, що пов'язані з їх використанням, а також їх своєчасної профілактики чи подолання, такими дослідниками, як Скриньковський Р. [1], Кунаєв А. [2]. В дослідженні Кунаєва А. також велику увагу приділено розробці методичного забезпечення діагностики окремих сфер діяльності підприємств [2]. Загальні засади діагностики стратегічних можливостей підприємств в цілому визначено в роботі Козлової І. та Великої О. [3]. Предметом діагностики часто стають внутрішні особливості діяльності підприємств або ринкові чинники. Проте аспекти соціальної відповідальності підприємств, як складової стратегічного управління підприємством під

час релокації досліджено недостатньо і потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є формування бізнес-діagnostичної моделі для проведення соціально відповідальної релокації підприємств в сучасних українських реаліях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Релокація бізнесу – це процес переміщення підприємства та працівників з подальшою адаптацією останніх, в якому здійснюється гармонізація інтересів та баланс потреб роботодавця і працівника [4]. Провідною метою релокації виступає збереження активів та потужностей підприємства [5]. При цьому людський ресурс визнається ключовим активом підприємства, який і визначає функціонування бізнесу.

Релокація бізнесу в українських реаліях має певні особливості, що наведено в табл. 1.

Існування наведених особливостей дозволяє зробити висновок щодо значимості під час релокації бізнесу в реаліях України людського чинника та більшої уваги до людських ресурсів в цілому.

На відміну від евакуації, характерною особливістю релокації виступає те, що рішення про переміщення підприємства приймається добровільно [6]. І це поєднує релокацію з такою концепцією ведення бізнесу, як «соціальна відповідальність».

Концепція соціальної відповідальності сформувалась у другій половині XX століття як результат спроби мінімізувати негативний вплив бізнесу на суспільство. Бізнес, що є діалектичним явищем, має не тільки позитивні риси, але й може здійснювати негативні впливи на суспільство. Фокусування ж бізнесу лише на досягненні економічних результатів та ігнорування соціальних і екологічних проблем ставить під загрозу існування суспільства та цивілізації в цілому, оскільки в умовах швидкого технологічного прогресу наслідки недалекоглядних рішень та відповідні їм дії можуть швидко призвести до глобальної катастрофи. Сформована як заклик до бізнес-організацій, що декларує добровільне прийняття відповідальності за економічні й управлінські рішення, концепція соціальної відповідальності фактично стала органічною складовою та основою сталого розвитку й засобом редукції негативних соціальних явищ [9]. Прийняття власниками та менеджментом бізнес-організацій концепції соціальної відповідальності як ціннісної бази для здійснення управління означає, що будь-які управлінські рішення мають розглядатись з урахуванням їх наслідків не тільки на стан підприємства, а й на стан суспільства в цілому, як в короткочасній, так і в довготривалій перспективі.

Таблиця 1 – Відмінності релокації бізнесу в Україні

Критерій порівняння	Світові тенденції	Особливості в Україні
1. Мотивація та цілі релокації	1. Прагнення зменшити собівартість виробництва. 2. Отримання доступу до дешевших ресурсів. 3. Отримання доступу до дешевшої робочої сили. 4. Прагнення зменшити податкове навантаження. 5. Інвестиційна привабливість. 6. Вихід на нові ринки. 7. Удосконалення логістики	1. Збереження бізнесу. 2. Збереження кадрів та наявних компетенцій
2. Місце релокації	Як правило інші країни	Переважно в межах країни
3. Політика щодо персоналу	Оновлення кадрового складу	Збереження кадрового складу
4. Характер процесу	Планований та організований в часі заздалегідь	Часто стихійний та в обмежені терміни
5. Фокус уваги	Переміщення фізичних активів	Переміщення як фізичних активів, так і людських ресурсів

Джерело: розроблено авторами на основі узагальнення [6–8]

В практичному плані прийняття бізнесом соціальної відповідальності за власні рішення означає не тільки зміну критеріїв, а й включення соціальної відповідальності до системи стратегічного планування діяльності [9]. За такого підходу бізнес отримує можливість зробити соціально відповідальні дії не випадковими, а такими, що формують певну конкурентну перевагу: систематичні прояви соціально відповідальної поведінки підприємством призводять до покращання іміджу підприємства та збільшення лояльності стейкхолдерів, що в стратегічній перспективі сприяє зміцненню конкурентних позицій і покращанню економічних показників.

На відміну від традиційних концепцій управління бізнесом, що мають за мету досягнення лише економічних результатів, соціальна відповідальність в бізнесі – це намагання досягти балансу в триєдиній цілі: забезпечити одночасно зростання економічних результатів, вирішити соціальні потреби та сприяти належному рівню екології в оточуючому середовищі. Тож вирішення проблем релокації доцільно розглядати в контексті соціально значимих цілей. В табл. 2 визначено завдання релокації та їх соціальні компоненти.

З огляду на важливу і, навіть, визначальну роль соціальних чинників в процесі релокації, для забезпечення її успішності доцільно розглядати зазначену систему чинників як підсистему розвитку підприємства. Отже соціально відповідальна релокація – це складний багатогранний процес, що виходить за межі простого переміщення виробничих потужностей, і який передбачає врахування інтересів усіх зацікавлених сторін, сприяння сталому розвитку та мінімізацію негативних соціальних наслідків від зміни підприємством свого місця розташування.

Для проведення соціально відповідальної релокації підприємство має провести діагностику своєї готовності та оперативно сформувати інформа-

ційну та фінансово-матеріальну базу, що надасть можливість обрати оптимальні варіанти реалізації з огляду на актуальні соціальні запити та існуючі можливості. Ключовими аспектами соціально відповідальної релокації підприємства мають стати:

1) стратегічне планування та адаптація бізнес-моделі до нових умов функціонування. Переміщення на нове місце має не тільки фізично зберегти виробничі потужності та людські ресурси, а й забезпечити їх подальшу економічну ефективність використання. Для цього має бути проведений ретельний аналіз ринку, досліджена адаптивність та стійкість бізнес-моделі, визначено чинники конкурентоспроможності та засоби з їх використання;

2) можливості для забезпечення безпеки та збереження людського потенціалу. Цей аспект включає не тільки забезпечення безпеки та фізичного збереження персоналу під час переміщення, а й вибір нового місця розташування, яке б не містило схожі або інші рівнозначні загрози. Тож необхідно з'ясувати не тільки наявні транспортні можливості, а й провести оцінку зовнішнього середовища на предмет існування в ньому чинників небезпеки та міри їх представленості;

3) адаптація працівників та їх підтримка. Провідною метою тут виступає мінімізація стресу та супровід процесу змін, що відбуваються в житті персоналу та їх сімей. Діагностика має включати як оцінку поточного рівня мотивації до змін, так і соціальних проблем та очікувань працівників стосовно зміни місця розташування. Отримана інформація має бути використана для розробки системи заходів щодо: надання/купівлі житла [4], компенсації витрат на пошук житла, тимчасове проживання та переїзд [4], підтримки членів сім'ї, включаючи допомогу у пошуку роботи для подружжя та догляду за дітьми/літніми людьми [4], забезпечення новими робочими місцями та збереження існуючих для переміщених осіб [10], навчання

Таблиця 2 – Соціальна складова завдань релокації підприємств

№ з/п	Завдання релокації підприємств	Соціальна складова
1	Фізичне збереження активів та виробничих потужностей підприємств [8]	Збереження робочих місць
2	Збереження та розвиток бізнес-потенціалу та промислового капіталу [10]	Збереження наявних компетенцій та створення умов для їх подальшого розвитку
3	Адаптація бізнесу до нових умов та реалій, включаючи ринок, постачальників, платоспроможність та моральний стан в країні [11]	Збереження досягнутого рівня лояльності стейкхолдерів, пошук нових стейкхолдерів та взаємодія з ними
4	Вивчення нового ринку та його правил, а також оцінка купівельної спроможності майбутніх споживачів та конкурентів [11]	Виявлення актуальних потреб, очікувань та проблем споживачів і конкурентів
5	Відновлення та налагодження логістичних шляхів, пошук нових постачальників та ринків збуту [11]	Вибір гідних партнерів для взаємодії, що здійснюють соціально відповідальний бізнес
6	Впровадження сучасних економічних рішень, таких як використання локальних продуктів та безвідходне виробництво [11]	Підвищення економічної ефективності та екологічності бізнес-процесів
7	Транспортування обладнання та персоналу до нового місця розташування [11]	Вирішення актуальних проблем, пов'язаних з переміщенням
8	Пошук та облаштування нового приміщення [8; 11]	Забезпечення належних умов для майбутньої діяльності
9	Вирішення кадрових питань, включаючи адаптацію персоналу, пошук нових співробітників та подолання нестачі кваліфікованих кадрів [11]	Вирішення завдань професійної та соціальної адаптації, забезпечення належних умов життєдіяльності для релокованих працівників та їх сімей

Джерело: розроблено авторами на основі узагальнення [8; 10; 11]

персоналу в ситуації нестачі навичок [4] та інших заходів, що спрямовані на задоволення виявлених актуальних проблем персоналу чи їх сімей;

4) інтеграція до нової громади та екологічні аспекти релокації. Взаємодія з місцевою спільнотою є важливим чинником ведення бізнесу. Тож доцільно з'ясувати не тільки можливості доступу до актуальних місцевих ресурсів, що знадобляться підприємству, а й сформулювати уявлення про коло актуальних проблем спільноти, її систему цінностей та очікувань, аби в майбутньому налагодити взаємовигідну співпрацю. Також важливим є урахування екологічного стану нового місця розташування та вимог щодо екологічності діяльності, в яких матиме працювати релоковане підприємство. Невідповідність цим вимогам може викликати не тільки додаткові фінансові витрати, пов'язані з компенсацією шкідливих впливів на середовище, а ще й загрожуватиме іміджу компанії, що може призвести до втрати лояльності стейкхолдерів та, як наслідок – непередбачених збитків;

5) дотримання етичних принципів та стандартів. Збереження та підвищення рівня лояльності стейкхолдерів завжди обумовлене можливістю підприємства систематично демонструвати власну прихильність здійснювати бізнес етично, прогнозовано та на основі відповідності соціальним очікуванням. Тож забезпечення відкритості та прозорості діяльності компанії, захист прав людини, чесні практики ведення бізнесу є вкрай важливими [5]. Участь компанії в місцевих проєктах та соціальні інвестиції – ще один шлях форму-

вання та збільшення довіри місцевої спільноти [9]. Втім і звітування про власні соціальні ініціативи та заходи – також сприяють зростанню лояльності місцевої спільноти та місцевої влади [9];

б) отримання підтримки держави та місцевих органів влади. Наявних інформаційних та фінансових ресурсів для проведення швидкої та успішної релокації може виявитись недостатньо. Тому взаємодія з органами влади може сприяти: отриманню додаткової фінансової допомоги, забезпеченню інфраструктурою, спрощенню взаємодії з іншими стейкхолдерами тощо. Також процесу сприятиме чітке розуміння правової ситуації, що є вкрай важливим в умовах дефіциту часу та невизначеності тенденцій розвитку правової бази.

Таким чином бізнес-діагностика готовності підприємства до проведення соціально відповідальної релокації за зазначеними вище аспектами має включати систему заходів зі збору інформації, її оцінювання та формування аналітичних висновків за такою моделлю (рис. 1):

Отримані в результаті застосування запропонованої моделі дані мають сприяти формуванню переліку та змісту необхідних заходів з релокації і надалі використовуватись для складання прогнозу витрат, визначення необхідності залучення додаткових інвестицій чи інших видів допомоги. При цьому мінімізуються ризики, що виникають внаслідок невідповідного ставлення до соціальних аспектів релокації, та зростають можливості щодо попередження негативної дії значної кількості чинників.

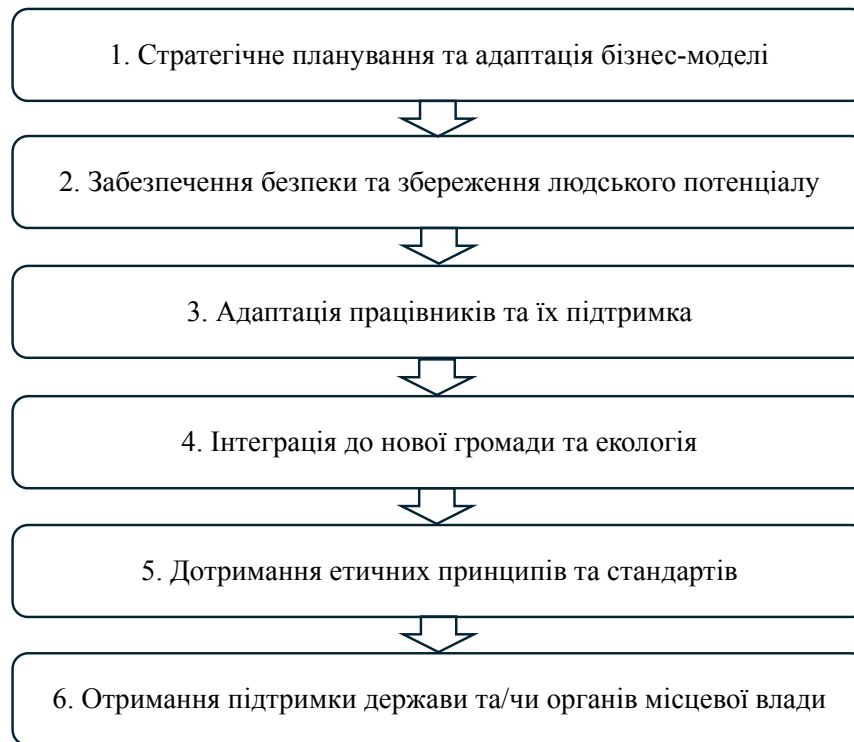

Рисунок 1 – Модель бізнес-діагностики готовності підприємства до проведення соціально відповідальної релокації

Джерело: розроблено авторами на основі узагальнення [4; 5; 9; 10]

Висновки. Провідною особливістю релокації підприємств в Україні є її соціальна спрямованість. Соціально відповідальна релокація – це складний багатогранний процес, що виходить за межі простого переміщення виробничих потужностей, і який передбачає врахування інтересів усіх зацікавлених сторін, сприяння сталому розвитку та мінімізацію негативних соціальних наслідків від зміни підприємством свого місця розташування. Проведення успішної релокації підприємств в Україні обумовлює необхідність попередньої бізнес-діагностики готовності підприємства до відповідних

змін. Бізнес-діагностика готовності до соціально відповідальної релокації має містити оцінку як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, де визначальну роль відіграє система соціальних потреб та очікувань працівників підприємств. Використання запропонованої моделі надасть можливість зважено підійти до вибору засобів релокації та оптимізувати витрати на її проведення. В подальших дослідженнях варто зосередити увагу на побудові математичної моделі, що дозволяла враховувати вагу окремих чинників, та розробці сценаріїв застосування результатів діагностики.

Список використаних джерел:

1. Скриньковський Р. М. Поелементна бізнес-діагностика діяльності підприємства. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 207–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2016_1_26 (дата звернення: 12.06.2025).
2. Кунаєв А. Ю. Діагностика бізнесу в процесі діагностування ефективності менеджменту машинобудівного підприємства. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 385–393. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_3_62 (дата звернення: 12.06.2025).
3. Козлова І. М., Велика О. Ю. Методичне забезпечення діагностики стратегічних можливостей підприємств. *Бізнес-інформ*. 2023. № 9. С. 262–268. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-9-262-268> (дата звернення: 12.06.2025).
4. Запухляк І., Красняк О. Релокація: суть, типи та проблеми. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6, Том 2. С. 257–263. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-43](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-43) (дата звернення: 12.06.2025).
5. Петриняк У. Я., Дудла М. М. Релокація як основа креативності ключових компетенцій бізнес-структур в умовах воєнного стану. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2024. № 2. С. 90–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2024_2_14 (дата звернення: 12.06.2025).
6. Сошников А. О., Єршова Ю. О., Юдін О. Ю. Релокація суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2022. Т. 33(72), № 4. С. 24–30. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33\(72\)_4_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33(72)_4_6) (дата звернення: 12.06.2025).

7. Мульська О. П., Васильців Т. Г., Бараняк І. Є. Релокація бізнесу в області Карпатського регіону України в умовах війни: інструменти підтримки та нівелювання загроз. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Вип. 2. С. 30–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2022_2_7 (дата звернення: 12.06.2025).
8. Дудкін П. Д., Дудкіна О. П., Паляниця В. А. Релокація бізнесу: інфраструктурні та логістичні аспекти. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 1. С. 126–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2024_1_17 (дата звернення: 12.06.2025).
9. Черната Т. М., Горохова Т. В. Корпоративна соціальна відповідальність як складова система стратегічного управління на підприємстві. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер. : Економічні науки*. 2011. Вип. 21. С. 127–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2011_21_20 (дата звернення: 12.06.2025).
10. Зеліско Н. Релокація підприємства як інструмент економічної безпеки в умовах воєнного стану. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія: Економіка АПК*. 2023. № 30. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2023_30_8 (дата звернення: 12.06.2025).
11. Мірошніченко Р. В., Соколенко А. С. Релокація, робота закладів ресторанного господарства під час воєнного стану. *Комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки*. 2022. Т. 7. С. 18–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kgm_econ_2022_7_6 (дата звернення: 12.06.2025).

References:

1. Skrynkovskyi R. M. (2016) Poelementna biznes-diahnostyka diialnosti pidpriemstva [Element-by-element business diagnostics of the enterprise's activities]. *Problemy ekonomiky – Problems of the economy*, vol. 1, pp. 207–215. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2016_1_26 (in Ukrainian)
2. Kunaiev A. Yu. (2017) Diahnostyka biznesu v protsesi diahnostuvannia efektyvnosti menedzhmentu mashynobudivnoho pidpriemstva [Business diagnostics in the process of diagnosing the effectiveness of management of a machine-building enterprise]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 3, pp. 385–393. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_3_62 (in Ukrainian)
3. Kozlova I. M., Velyka O. Yu. (2023) Metodychne zabezpechennia diahnostyky stratehichnykh mozhlyvostei pidpriemstv [Methodological support for diagnostics of strategic capabilities of enterprises]. *Biznes-inform – Business-inform*, vol. 9, pp. 262–268. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-9-262-268> (in Ukrainian)
4. Zapukhliak I., Krasniak O. (2022) Relokatsiia: sut, typy ta problem [Relocation: essence, types and problems]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, no. 6, vol. 2, pp. 257–263. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-43](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-43) (in Ukrainian)
5. Petryniak U. Ya., Dudla M. M. (2024) Relokatsiia yak osnova kreatyvnosti kluchovykh kompetentsii biznes-struktur v umovakh voiennoho stanu [Relocation as the basis for creativity of key competencies of business structures under martial law]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, vol. 2, pp. 90–95. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2024_2_14 (in Ukrainian)
6. Soshnykov A. O., Yershova Yu. O., Yudin O. Yu. (2022) Relokatsiia subiektiv hospodariuvannia v umovakh voiennoho ctanu [Relocation of business entities under martial law]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Yurydychni nauky – Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Legal sciences*, vol. 33(72), no. 4, pp. 24–30. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33\(72\)_4_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33(72)_4_6) (in Ukrainian)
7. Mul'ska O. P., Vasylytsiv T. H., Baraniak I. Ye. (2022) Relokatsiia biznesu v oblasti Karpatskoho rehionu Ukrainy v umovakh viiny: instrumenty pidtrymky ta niveliuvannia zahroz [Relocation of Business in the Carpathian Region of Ukraine in the Context of War: Tools to Support and Mitigate Threats]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 2, pp. 30–38. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2022_2_7 (in Ukrainian)
8. Dudkin P. D., Dudkina O. P., Palianytsia V. A. (2024) Relokatsiia biznesu: infrastruktturni ta lohistychni aspekty [Business relocation: infrastructure and logistics aspects]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Herald*, vol. 1, pp. 126–133. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2024_1_17 (in Ukrainian)
9. Chernata T. M., Horokhova T. V. (2011) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak skladova systema stratehichnoho upravlinnia na pidpriemstvi [Corporate social responsibility as a component of the strategic management system at the enterprise]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky – Bulletin of Priazovsky State Technical University. Series: Economic Sciences*, vol. 21, pp. 127–133. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2011_21_20 (in Ukrainian)
10. Zelisko N. (2023) Relokatsiia pidpriemstva yak instrument ekonomichnoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu [Relocation of the enterprise as a tool of economic security in conditions of martial law]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu pryrodokorystuvannia. Seriia: Ekonomika APK – Bulletin of the Lviv National University of Environmental Science. Series: Economics of the Agricultural Industry*, vol. 30, pp. 38–43. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2023_30_8 (in Ukrainian)
11. Miroshnichenko R. V., Sokolenko A. S. Relokatsiia, robota zakladiv restorannoho hospodarstva pid chas voiennoho stanu [Relocation, operation of restaurant establishments during martial law]. *Komunalne hospodarstvo mist. Seriia: Ekonomichni nauky – Municipal economy of cities. Series: Economic sciences*, vol. 7, pp. 18–22. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kgm_econ_2022_7_6 (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 13.06.2025